Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 ЯНВАРЬ 14
Үбэлэй нүүл (үхэр) нарын 3
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 8 (18870)
Газетын сэн захилай 2 гүх.
Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

ҮНДЭНЭ ЯНАТАНАЙ ЭРХЭНҮҮД ХАНГАГДАХА ГҮ?

Республикын национальнэ-статус, эрхэ түлөөлэлгэнүүд, асуудалнуудтухай проект энээр харуулагдаа гээшэ гү? Нанаганаан даа. Юундэ? Бурятия Республикын Шэнэ-дэ, Буряад Республикын проект соо гүрэнэй хэлэ-гээшэ болон ород хэлэ-энээ өөшэ, манай гүрэн түрэлтэй-нэн арадай, энэ дайдада мянгаан соо ажаһуулжа, олон үе-нисэг хулинсатые хүдөөлөн, ohon, тулинан, жаргаһан, баяр-саатанай үнэдшье үгы бшуу. юноно ааб гээд, Россия Гүүсэй гэдэлгэмнай энээгээр лэ дүүрэ-

Барилсаад байнаа Баясал,
Барандаа ерэнэ Зугаалал.

Нижэ байжа зуг

ДАБТАЛГ

Э-э, ябаши ойдо

Аллгандаа нэгэдэ

ДАБТАЛ

Мольтоноо наа

Мөнгөн гоё хүн

Яларгаһан гүүл

БУЛАГ ДЭБЭРЖЭ

Найман булаг д
Нарин далай бол
Найман талаһаа
Наада зугаа бол

Дэбхэр дээрээ ерэ
ерээбди,

Дэбхэрхэеэ ерэ
ерээбди.

Түрэ дээрээ ерэ
ерээбди.

Зугаалхала ерэ
ерээбди.

ЭЭРЭМШЭЛГЭ

Гоноloohон гүү
Гоё мөнгөн хүн
Яларгаһан гүүл

ДАБТАЛ

Түнхэнноо наа
Түбэлэгэнэн гүү
Түмэр мөнгөн
Яларгаһан гүүл

ДАБТАЛ

Мольтоноо наа
Мөндэлэгэн
Мөнгөн гоё хүн
Яларгаһан гүүл

Түрэ дээрээ ерэ
ерээбди.

Зугаалхала ерэ
ерээбди.

Найман булаг д
Нарин далай бол
Найман талаһаа
Наада зугаа бол

Дэбхэр дээрээ ерэ
ерээбди.

Дэбхэрхэеэ ерэ
ерээбди.

Түрэ дээрээ ерэ
ерээбди.

Зугаалхала ерэ
ерээбди.

Гоноloohон гүү
Гоё мөнгөн хүн
Яларгаһан гүүл

ДАБТАЛ

Түнхэнноо наа
Түбэлэгэнэн гүү
Түмэр мөнгөн
Яларгаһан гүүл

ДАБТАЛ

Мольтоноо наа
Мөндэлэгэн
Мөнгөн гоё хүн
Яларгаһан гүүл

БУЛАГ ДЭБЭРЖЭ

Найман булаг д
Нарин далай бол
Найман талаһаа
Наада зугаа бол

Дэбхэр дээрээ ерэ
ерээбди.

Дэбхэрхэеэ ерэ
ерээбди.

Түрэ дээрээ ерэ
ерээбди.

Зугаалхала ерэ
ерээбди.

ЭЭРЭМШЭЛГЭ

Буряад Республикын Конституциин

проект зүбшэн хэлсэнэбди

БАЯН ДҮРШЭЛЫНЬ ХАРААДА АБТАХА ЁҺОТОЙ

Буряад Республикын Президент байха ёһотойб гэҗ харабал, үнэн дээрээ, хүн талааараа тэрэнэй дээрэ хэлэгдэнэн бүхы шэнжэ шанарта хүсэд таараха байгаал һаань, уг гарбалынь эндэ ехэшье хамаатай бэшэл даа.

Энэ талаһаань хараад үзэхэдөө, мүнөө манай республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потаповай кандидатура эгээл таараха байна гэжэ һананаб. Тэрэ Буряад орондо түрэһэн, эндэл ообөө болоһон, саг үргэлжэ шахуу эндээ байһан, хүдэлһэн. Республикын гүрэнэй хоёр (ород, буряад) хэлэ мэдэхэ хүн. Мүн баһа республикынгаа экономико, үйлэдбэри һайн мэдэхэ, зондоо хүндэтэй, олондо мэдээжэ хүнүүдэймнай нэгэн гээшэ. Леонид Васильевич Потаповай Россий Федерацийн Федеральна Суглаанай депутаалаар һунгагдахада, бүсад кандидадуудтай жэшэхэдэ, һураггүй олон һунгагшад тэрэнэй түлөө дуугаа үгөө һэн гүб даа.

Тинхэдэ Буряад Республикын Президент 30-һаа 55 хүрэтэр наһатай хүн байха ёһотой гэһэн шиидхэбэрние би зүб гэхэгүй байнаб. Ажабайдалай ёһотойл баян дүй дүршэлтэй, гүнзэгы бодолтой, юумэ һайн мэдэхэ наһатайшагшье хүн юундэ Президент боложо шадахагүй юм?

Юрэдөөл, энэ тушаалда хүдэлхөөр Л. В. Потаповһаа ондоо кандидатура үгыл гэжэ һананаб.

Харин республикын мүнөөнэй бүсад хүтэлбэрилэгшэд тушаа хэлэлташьегүй. Тэдэнэр юу хэжэ, юу бүтээжэ шадаха зон бэ гэжэ өөһэдыгөө яһала «амжалтатайгаар» харуулаа. Энэ хэлээшэ Министрнүүдэй Советэй хүтэлбэрилгэдэ сэхэ хабаатай.

Мүнөө Буряад ороноймнай промышленностьда, хүдөө ажахыда юун боложо байна гээшэб? Бүхы һалбаринуудта үйлэдбэри олиггүй доошоо унаа. Зоной байдал һуудал улам муудажал байна. Илангаяа хүнүүдэй үдэр бүрнин хэрэглэмжьнэд товарай сэнгүүд ехэ боложол байнаар. Харин энэ үедэ олонхи зоной ажалай түлөөһэнэй ёһоор өөдөө боложо ядажа байхадань, эллэб мафиозно бүридэлнүүд, коммерсантнуд, мүнгэн сан барижа байгшад дура зоргоороо аашалалдажа, тэнэртэрээ баяжажа байна бэшэ гү? Эндэ олон тоо, баримта дурдаһанайшье үлүү. Энэмнай олондо мэдээжэ. Бүлта үдэр бүри нюдөөрөө хаража, үзэжэ ябанабди.

Эгээл һанаата болохоор юумэнь гэхэдэ, арад зондо харша энэ байдал үшөө эллэб гэмтэ ябадалнуудые һүжэрөөнэ. Байдалнай зааханшье һаа, һайн болохо, заһарха гэһэн найдал улам бага боложо байна.

Хэнэйшье мэдэнээр, гансахан Буряад орондо нимэ юумэн боложо байгаа бэшэ юм ааб даа. Бүхы Росси соо нимэ байдалай тохёолдоод байһанинь элитэ. Тэрэнэ туухай олон юумэ хэлэһэнэйшье хэрэггүй.

Тоэд шэнэ Конституциин абтахаһаа урда манай Буряад Республика бэеэ даа-һан гүрэн гэжэ тоотой байгаа ха юм. Хэрбээ республикын хүтэлбэрилэгшэдэй, ороо гээшэб!? Колхоз, совхозуудэ һалаха, һандарха туйлдаа хүрэнхэй. Фермерскэ, таряашалай ажахынуудшье тон ехэ бэрхэшээлдэ орно. Тэдэнэр лэ колхоз, совхозуудые һэлгэжэ, зоноо хооллуулха хүсэн болохо гэдэгнай хоёһон шашаан болоод һалахань.

Хэдэн жэлэй саана Буряад Республикын Верховно Советэй түрүүшын заседанинуудай нэгэндэ зарим депутадуд бодоод үгэ хэлэхэдээ, Владимир Бизьяевич Саганов лэ Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын тушаалда дэбжүүлэгдэхэ ёһотой. Республикын экономикые, илангаяа хүдөө ажахые богони болзорто хүл дээрэнь гаргажа шадаха хүн тэрэл гээшэ гэжэ байгаад шуулдаһан юм. Тоэд тэрэнь али гээшэб гэжэ асуухаар болоно.

Гэбэшье бүхы муу юумые ганса хүндэ тохожо болохогүй ааб даа. Үйлэдбэрини ехээр доошоо унаа, завод, фабриканнуудай зогсоогдохо туйлдаа хүрэжэ байһан ушар шалтагаан гансахан правительствын, тэрэнэй түрүүлэгшын гэм зэмэ бэшэ. Энэмнай дээрэһээ, холоһоо эхитэй.

Тингэбэшье промышленна предприятинуудта, колхоз, совхозуудта, бүсад ажахынуудта үйлэдбэрние зүбоор эмхидхэхэ, хоорондохи харилцаа холбооень таарадуулха, али болохоор дэмжэхэ хэмжээнүүдэй саг соогоо абтаһан байгаа һаань, тэдэнэй байдал дан ингэжэ муудахагүй һэн гэхээр. Тиимэ хүдэлмэри ябуулхын орондо республикын правительство Россин правительствааһаа мүнгэ зөөри эрихэ, гуйха, тэрэнэйл ама харахаһаа өндоо юумэ хэнэгүй гэжэ зариманай шүүмжэлдэгынь зүйтэйл ха даа.

Иимэ хүтэлбэрилгэ хэр удаан хүдэлжэ шадаха гээшэб? Али зарим хүгжэнги гүрэнүүдэй правительствадал адли өөһэдынгөө һайн дураар тэдэнэй гаражэ ошоо һаань дээрэ болоно гү?

Саашань хэлэхэдэ, даб дээрэ ехэ мэдээжэ болоогүйшье һаа, яһала бэрхэ ондоошье хүнүүд Буряад Республикын Президентын тушаалда дэбжүүлэгдэжэ болохо юм ааб даа. Жэшээнь, Л. Д. Турбянов, И. Т. Павлов болон бүсад тухай хэлэнэб. Тоэд тэдэмнай хүтэлбэрилхы дүй дүршэлөөр бага, үшөөл һайса хүдэлжэ, бэеэ харуулха ёһотой.

Эндэ үшөө нимэ юумэн туухай хэлхээр байна. Россин Федерацийн Федеральна Суглаанай Федерацийн Соведэй, Гүрэнэй Дүмэн депутадуудые һунгалгын үедэ зарим партинуд, блогууд болон хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэд, тэрэ тоодо Россин, мүн Буряад Республикыншье Правительствануудай түлөөлэгшэд, зоной урда үгэ хэлэхэдээ, депутадуд болоод байгаа һаа, нэн түрүүн юрын хүнүүдэй аша тыһые хараха, хамгаалхабди, бүхы байдалые һайжаруулхын түлөө тэмсэхэбди гэжэ байгаад, айхабтар ехэ юумэ бүтээжэрхихээр найдуулһан аад, мүнөө тэдэмнай абяа анирүгй болошонхой. Һунгалтын дүүрэмсээр үнөөхил тэрэ зоболонто сэнгүүднай дахин өөдөө хөөрэжэ эхилбэ ха юм. Тэрэ тоодо хилээмэнэй, һүнэй, тоһоной сэн хэдэн дахин ехэ болохонь.

Мүнөө нигээд Буряад Республикын Арадай хуралда депутадуудые, Президентые һунгаха һунгалтын урда тээхи хүдэлмэрнин эхилхэдэ, баһал тиимэ гоё-гоё найдуулгануд олон лэ дуулдаха байха даа. Тэрээндэнь тархяа эрьешэхэгүйгөө, зүб, бүрүүмень ойлгохоёо зон ооһэдөө мэдэхэ юм ааб даа.

Н. НАМЖИЛОВ,
Һунгагша, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

Россин Федерацийн Президент Б. Н. Ельцинэй Зарлиг

ГҮЙСЭДХЭХЫ ЗАСАГАЙ ФЕДЕРАЛЬНА ЗУРГААНУУДАЙ БАЙГУУЛАМЖА ТУХАЙ

Россин Федерацийн Конституциин баталан абтаһантай дашарамдуулан, гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудай байгууламжые гуримшуулха зорилготойгоор ингэжэ **тогтоохомни:**

1. Гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудай дурадхагдаһан байгууламжые баталха.

2. Россин Федерацийн гүрэнэй комитедүүд адли эрхэ үялгатай байха гэжэ тогтоохо.

Россин Федерацийн Президентын Конституцияар хараалагдаһан этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые хангахаһаа, үгышье һаа, Россин Федерацийн хуулийн актнуудтай зохилдуулагдан, Россин Федерацийн Президентын мэдэлэй бэшэ ушарнуудта гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудые Россин Федерацийн правительствын мэдэлдэ байха гэжэ тогтоохо.

3. Ондоо болгохо гэбэл:

Россин Федерацийн Элүүрые хамгаалгын министерствые Россин Федерацийн Элүүрые хамгаалгын ба медицинскэ промышленностийн министерство болгохо;

Россин Федерацийн Хүдөө ажахын министерствые Россин Федерацийн Хүдөө ажахын ба эдеэ хоолой министерство болгохо;

Граждан оборонын хэрэгүүдэй, онсо байдалай ба гал, уһанай аюулай хойшолонгуудые усадхаха талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедые Граждан оборонын хэрэгүүдэй, онсо байдалай ба гал, уһанай аюулай хойшолонгуудые усадхаха талаар Россин Федерацийн министерство болгохо;

Хамтаралай гэшүүн-гүрэнүүдэй экономическа хариллаанай талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедые Дуулыданги бэшэ гүрэнүүдэй хамтаралай гэшүүн-гүрэнүүдтэй харилсаанай талаар Россин Федерацийн министерство болгохо.

4. Россин Федерацийн правительствада мэдэлтэй, мүн тус Зарлигаар баталагдаһан гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудай байгуламжада ороогүй гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудые болгоулха.

5. Россин Федерацийн правительство:

тус Зарлигай 4-дэхи пунктай зохилдуулан, усадхалгын комиссинуудай бүридэлые хоёр долоон хоногой болзорто баталжа, энэ хүдэлмэрине бэелүүлгэтэй холбоотой гаргашануудтухай асуудалые шиидхэхэ;

гүйсэдхэхы засагай усадхагдаха ёһотой федеральна зургааануудай зөөри тухай асуудалые һарын болзорто шиидхэхэ;

энэ бүхы хүдэлмэрние гурбан һарын болзорто дүүргэхэ.

6. Үялгануудыень дамжуулха гэбэл:

Хүдөө ажахын машина бүтээлгын ба хангалгын, эдеэ хоолой ба болбосоруулгын промышленностийн талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедэй үялгануудые — Машина бүтээлгын талаар Россин Федерацийн комитедтэ;

Хүн зонние социальна талаһаань хамгаалха, Чернобыльдохи ба радиацийн бүсад гэнэ усаһаа хохидоһон нютагуудые һэргээхэ талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедые, мүн онсо үүргэтэй уһан дорохи хүдэлмэри хэхэ талаар Россин Федерацийн правительствын дэргэдэх комитедэй үялгануудые — Граждан оборонын хэрэгүүдэй, онсо байдалай ба гал, уһанай аюулай хойшолонгуудые усадхаха талаар Россин Федерацийн министерствэдэ;

Федерацийн ба национальностьнуудай хэрэгүүдэй талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедэй, мүн Хойто нютагуудай социально-экономическа хүгжэлтын талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедэй үялгануудые — Национальностьнуудай хэрэгүүдэй ба региональна политикын талаар эмхидхэгдэхэ ёһотой Россин Федерацийн министерствэдэ;

Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физкультурын талаар Россин Федерацийн комитедүүдэй үялгануудые Залуушуулай хэрэгүүдэй, физкультурын ба аяншалгын талаар байгуулагдаха ёһотой Россин Федерацийн комитедтэ:

Информатизацийн талаар Россин Федерацийн комитедэй үялгануудые — Россин Федерацийн Эрдэмэй ба техническэ политикын министерствэдэ;

Муниципальна ажахын талаар Россин Федерацийн комитедэй үялгануудые — Архитектурын ба барилгын асуудалнуудай талаар Россин Федерацийн гүрэнэй комитедэй;

Эдеэ хоолой ба болбосоруулгын промышленностийн талаар Россин Федерацийн комитедэй үялгануудые — Россин Федерацийн Хүдөө ажахын ба эдеэ хоолой министерствэдэ;

Сэнгүүдэй политикын талаар Россин Федерацийн комитедэй үялгануудые— Россин Федерацийн Экономикын министерствэдэ.

Тус пункт соо дурдагдаагүй, усадхагдаха ёһотой бүсад зургааануудай үялгануудтухай асуудалые Россин Федерацийн правительство хөёр долоон хоногто шиидхэхэ.

7. Дамжуулха гэбэл:

Бэдэрэлгын ба абаралгын талаар Россин федеральна авиационно-замбүлинай албанине Граждан оборонын хэрэгүүдэй, онсо байдалай ба гал, уһанай аюулай хойшолонгуудые усадхаха талаар Россин Федерацийн министерствын мэдэлдэ дамжуулжа, энэ министерствын дэргэдэхи гүрэнэй эмхи зургаан болгохо;

Уласхоорондын харилсаа холбооной ба хүгжэлтын Россин агентствые Россин Федерацийн Гадаадын экономическа холбоо барисаанай министерствын мэдэлдэ дамжуулжа, энэ министерствын дэргэдэхи гүрэнэй эмхи зургаан болгохо;

Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советэй — правительствын дэргэдэхи эрдэм-техникын хүгжэлтын мэдээсэлэй ноосэнүүдэй Россин нэгэдэлые Россин Федерацийн Эрдэмэй ба техническэ политикын министерствын мэдэлдэ дамжуулжа, эрдэмэй-техническэ хүгжэлтын мэдээсэлэй ноосэнүүдэй Россин нэгэдэл болгон хубилгаха.

8. Россин Федерацийн правительство:

Россин Федерацийн Конституциталай, федеральна хуулинууд ба тус Зарлигтай гүйсэдхэхы засагай федеральна зургааануудай хүнгэ-хэнэй ба тоо-тоололой талаар Россин Федерацийн Статистикын талаар Россин Федерацийн комитетэй, Россин Федерацийн Сугланнай Федерацийн Сугланнай Федерацийн Сугланнай

Б. Барадинай түрэһөөр 115 жэлэй ой

САСУУЛЖА ҮЗЭЛТЭЙ

Эрдэмтын «алдуунууд» гэдэгүүд тухай бодомжонууд

оной февраль һарадаР Барадинай эрдэмэй, ажалайнь 30 жэлэй эглэгдэ һэн. Тэрэ АССР-эй арадай гэ- нарком байһан О. добэ энэ ушараар хэхэдэ, нигэжэ хэ- «эрхим лингвист, эй элитэ эрдэм шэн- гайхамшагта зо- багша, нинтын буулагша гээшэ» гэ- Барадинай ажал е тодорхойлһон бай- рдэм ухаанай эрхим шэ, эрдэм бэлигээ, шадалаа олониитэ та сүм зорюулдаг сэхээтэнэй түрүү бо- үнэн сэхэ түлөөлэг- гажэ буряад-монгол үүхэдэ Б. Барадин гэжэ эндэ тэмдэглэгдэһэн бай-

радинай ажал ябуул- эр сэгнэхэдэнь, ком- эл бодолой номо- шэдгүй сэзжэлдэ- эгэн Д. М. Иванов алдажа шүүмжэл- лаа бэлэй. «Дашин- гээшэ национал-де- мые» һэргээхэ үүр- лиэ гээшэ» гэһэн эгэ хүн гаргуулба. эй шэнжэтэй «ан- исанай тагнуулай» гаргана гажэ бай- ья соогоо Дашидон- лидхэлые садатараа н. Политикын мухар бодолтой Да- бэ барадинуудай хэ- тарба гажэ элидхэ- аанань шүүмжэлбэ. ттай эбсэдэг бу- дратьвуудтай үргэн хэхэ ёнотой» гэһэн гаршагтай хоёрдохи а суг дээрэ дур- атыгаа Д. М. Ива- оветская Бурятия» үүлэй) (1932 оной дугаарнуудта) эн юм. Энэ сэтгүү- мсаар партийн Бу- голой обком хара- байгаа. Авторнуу- лажа абаһан 14 бэшэнинь болюу. юм. Профессор- Козин, Б. Петри, Ц. но, Б. Барадин, Г. Э-Д. Ринчино бо- дай ажалые эдэ д доторoо баримта ар таамагшагаар үүлэн шүүмжэлэ н. Д. Ивановай ста- е орхёод, шэнээр барлагдажа, сэтгүү- усалгата секретарь- ргаа һэн.

Барадинай нинтын-по- ажал ябуулга ту- элэхэдээ статьягай ы гэмтэ нэрэнүү- советизм, национа- монголизм, буддиз- маршан гэхэ мэтэ-нүүдые дуулһан тохоһон юм. Тэрээнһээ хойшохи жэлнүүдтэ бүри мүнөө болотороошье Б. Барадинине шүүмжэлэгшэд мүнөөхи Ивановэй тохоһон гэмнэлгэнүүдые дабтажал ябаһан гээшэ.

Антисоветизм, национализм — панмонголизм, буддизмын удамаршан гэһэн нимэ гурбан асуудалаар Б. Барадинине шүүмжэлдэг байһан юм. Совет засагта харша ябуулгыень юугээр тодоруулдаг һэн бэ гэхэдэ, 1918 оной октябрь һарада Агын аймагай земствын суглаан дээрэ нигэжэ хэлэһэн байгаа: «большевигүүдэй засаг булаажа байһан бэрхэшээлтэй сагые арад зон яһала тэсэжэ гарантаа, эрхэтэд Э-Д. Ринчино, Цыбен Жамцарано түрүүтэй урдань байһан национальна комитедэй хүтэлбэрилэгшэдэй эршэтэй, оролдосотой ябуулга эрхилһэнэй ашаар аймагай арад зон национальна зургааная үлөөжэ шадаа. Энээнэйнгээ түлөө тус суглаан эдэ хүнүүдтэ баяр хүргэхэл байгаа».

Тэрэ хатуу засаг түрын үедэ нимэ үлхатай мэдүүлгын ямар хойшолонтой байһанинь ойлгосотой бээз. Б. Барадинай алдуунь гэхэдэ, тэрэ сагта байһан нацком «совет засагай аюулһаа» национальна зургаанине абараа гээшэнь буруу, аюултай алдуу юм һааб даа. «Россин арадуудай эрхэ тухай декларацинин», совет засагай нютагуудай зургааануудай шиидхэбэриин үндэһоор лэ бурлад-монголшуудай автономито зургаан байха ёнотой гэжэ Б. Барадинай хэлэһые большевигүүдтэ эсэргүү мэдүүлгэ хэнэ гэжэ гэмнэдэг һааб даа.

Советүүдтэ социалис бүхы партинуудай оролсоо эрилтэ Бурнацком хэдэг байгаа гэхэ гү, али большевигүүдэй ганса засаг байха ёногүй, олон ондоо һанамжа бодолнуудаа хүн зон хэлэдэг болохо ёнотой гэһэн юм.

Бүхы Россин дэбисхэр дээрэ бүгэдэнэй дуугаар һунгагдаһан зургааануудые бидэнэр буряадууд лэ үлөөжэ шадааби гээл Д. Сампилондо Ринчино бэшэһэн байгаа.

Тэрэ сагта большевизмые шүүмжэлһэнэйнгээ түлөө Б. Барадин Э-Д. Ринчино хоёр хорёод жэлэй туршада һайса зобоһон, тулиһан, зохёохы ажалайнгаа охин дундаа ябахадаа ами наһаяа алдаһан юм. Зүгөөр арадай засаг түрэ тогтоохо, демократическа гуримуудые байгуулха талаһаань хараха болоо һаа, эдэнэрэй бодомжонуудшье, коммунис гуримые буруушаагшадайшье баримтын алдуутай юумэниинь үгы байгаа агша.

Национализм, панмонголизмда хабаатай «алдуунууд» тухайдань хэлэхэ болоо һаа, арсалдамаар асуудалнууд эдээндэнь оһаал олон байха. Буряад-монгол арадайнгаа соёл, хэлэ бэшэг хүгжөохэ хэрэгтэ Б. Барадин залуу, наһаньһаа эхилжэ һаналаа ехээр табиһан хүн һэн. Ярианай хэлэндэ таарама литературын хэлэ зохёохо гэжэл оролдоһон юм. Хуушан монгол хэлэн энэ зорилгодо таарахагүй гэдэг бэлэй. «Буряад-монголшуудоёрын хэлэ бэшэгтэйлди даа, тээд ярианай хэлэнһээ тойруу, архагар аад, мүнөөнэй соёлдо таарамжагүй, тиимэ дээрэһээ хэлэнэйнгээ бүхы аялга аргануудые бүрин хүсэд хэрэглэхэ аргагүй болоноби. Ямаршье монголдохалхада, буряадуудта, зүүн Монголдо хэрбээ бэшэмэл хэлээр дуугараа һаатнай, бэ бэеэ ойлголсохонь бэрхэтэйл байха даа.

Хуушан бэшэгые шэнэ латын үзэгтэ оруулха хэрэгтэй болоһые тон түрүүн мэдээл, үшөө 1910 ондо өөрынгөө бодомжонуудые (тезисүүдые) хэблэһэн байгаа. «Бүгэдэндэ таарамжатай буряад-монголой ерээдүйн хэлэн грамматикынгаа тухэлөөр халха хэлэндэ үндэһэлхэ ёнотой» гээд энэл ажалаа үргэлжэлүүлхэ үедөө Б. Барадин бэшэһэн байдаг. Энэ хэлэһыень национальна, панмонголой үзэл баримталһан гээд шүүмжэлдэ ороог һэн. Монгол хэлэтэй дэлхэйн арад зондо ойлгосотой лата үзэгтэ ороходоо монгол хэлэтэдтэй, онсолходо халхануудай түлөөлэгшэдтэй холбоотойгоор ажалаа ябуулхаяа Буряадай соёлшодой, эрдэмтэдэй, оролдоһониинь ойлгосотой байһан юм. Түүхынгээшье, хэлэ бэшэгэйшье талаар эдэ арадуудай нэгэ үндэһэтэй байһан хадань политикатай холбохо ушар эндэ байгаагүй.

Буряад, халха монголой нютаг хэлэнүүдые һүүлдэ һайса сасуулжа үзэхэдоо, Б. Барадин эдэ хоёрой ехэхэн илгаатай байһые мүн мэдэржэ, халха хэлэн буряад-монгол литературын хэлэнэй үндэһэн боложо шадахагүй гэжэ ойлгоһон юм. Нимэ хадаа халха хэлэн олонинтэ буряад-монголшуудта балайшье ойлгогдохогүй байна гэһэн тобшолол хээ һэн. Энээнээ Б. Барадин политическэ удхатай алдуу гэжэ тоолоогүй байха.

Маркс-Ленинэй сурталые Буддын сурталтай адлидхаа, буддизмын соёл, философие үлүүсэ сэгнээ гэжэ Б. Барадинине шүүмжэлэгшэд хэлэдэг байгаа. Энэ шүүмжэлэл тон зүб, алдуу хэгдээ гээшэ гэжэ Б. Барадин мэдэрээд, буддын шажанай нүлөөн доро байһан буряад-монгол ажалшадай дунда Ленинэй сурталл дэлгэрүүлхэ зорилгоор лэ нимэ сасуулбари хэгдэһэн байха гээд бэшэһэн байдаг. 1924 ондо Ленинградта хэблэгдэһэн «Лаврандахи алтан сүмэ соохи майдари бурхан» гэһэн ном соогоо буддизм гээшэ хооһон дүрэ дүрсын (фетишизм) шажан бэшэ юм гээд бэшэһэн юм. Буддизмагенс сурталл гээшэ, тэрээндэ бурхан гэжэ байхагүй гэжэ А. Доржиевай эрилтэгэр бэшэлгэ соогоо Б. Барадин тэмдэглээ һэн.

Эртэ үрдын буддизмын сурталай заабари һүргаалые үндэрөөр сэгнэдэгшье һаа, Б. Барадин ламын шажанние шүүмжэлдэг һэн. Мүнөөнэй ламанар юумэеэ һэрбылгэхэ, гоёохо, нюдэ халхалхадаа ямар шадамар гээшэб гэжэ Лавран ошохо замдаа хэһэн тэмдэглэл соогоо бэшэһэн юм. Түбэд, монгол, буряад зондо ламын шажанай тэрэ үедэ муу нүлөө үзүүлһынь обёорһон, эдэ арадуудай буддистнуудшье, мүн богдо XIII дугаар Далай-лама өөрөөшье эдэ муу талынь ойлгоһон бэлэй гэжэ замайгаа тэмдэглэл соо бэшэһэн байгаа.

Буддизм марксизм хоёрой сурталые сасуулһан алдуугаа мэдэрхэ зуураа Б. Барадин эдэ хоёр сурталай зоной сэдьхэл бодолдо тон хоёр ондоо удхыень хэлэнгүй гараһан байна. Жэшээнь, хүн вон харилсахадаа тэсэмгэй, нигүүлэсхы сэдьхэлтэй байха, ондоо хүндэ муу юумэ хэхэгүй гэжэ буддизм номнодог бээз. Тиихэдэ марксизмын сурталда ангинн тэмсэл гээшэ гол шухала гуриньнь болодог ха юм. Февралиин, октябриин хубисхалнуудые һанаад үзээ.

Сталинай номнолой ёноор социализмын амжалта туйлаха бүринь «ангинн дайсадай» эсрһөө ухаангүй ехэ эсэргүүсэлтэ хэгдэнэ, баруунай, зүүнэй үзэлтэдэй, буржуазна националистнуудай тагнуулшад капитализмые һэргэхэ хүсэлэнтэй гэдэг һэн. Эдэ этэгээдүүдтэй хатуу тэмсэл соносхогдоод лэ олон миллион ямаршье эмэгүй зон, иланганаа сэхээгэдэй олониинь һалаа һэмнай даа.

Эдэ хоёр сурталай гурим ёныг тад ондоо байһаниинь эли бээз. Арад зоной дасан, дугангуудые хойно хойноһоонь олоор бодхоохыень мүнөө харахадаа, ангинн тэмсэл тухан сурталда харюу болгоно бэшэ аа гү гэжэ һанахаар. Энэ тэмсэлэй угаарта манан соогуур ямар олон зон хохидоо гээшэб гээд дахин дахин бодомжолхоор болодог. Мүнөө болохоодо, буддын нигүүлэсхы ёноной номнол юунһээшье үнэтэй болоно ха. Харшалдажа, тэмсэжэ хэмгүй ехэ нүгэл хэнхаар нигүүлэсхы ёноор ажаһууха хэрэгтэй гэжэ бүхы шажан номнодог бээз. Буддизм марксизм хоёрой сурталай хооронд оһоо буддын шажанда шүтэдэг зондо ойлгосотой шэнэ сурталл Б. Барадинай зохёохы бодомжотой байһаниинь бүтээгүй һаабза. Тиин буддын, бүриншье ламын шажанда мин лэ шүтэдэг һэн гэжэ энэ эрдэмтэнние хэлэжэ яашье болохогүй.

Үндэһэн соёл байгуулха тухайда Б. Барадин 1926 ондо бэшээ һэн, тэрээн соогоо коммунис партийн национальна хараа шугамда таарашагүй алдуу гаргагдаа һэн гэжэ өөрөө мэдэрһэн байха. Пролетариадай соёл гэгээрэл, искусство зохёогшод үндэһэтэнэй соёл болбосоролдо хабаатай асуудал зохёогоогүй, национальна соёлой орёо, янза бүрнин удха ойлгохоньегүй байгаал бээз. Тиигээдшье эдэнэр ехэ яһатанай түлөөлэгшэд байһан тула үндэһэ яһатадай дарлуулгын бүзагай талые хаанаһаа мэдэхэ бэлэй гээд энэ бэшэлгэ соонь хэлэгдэнхэй баһиһан.

Коммунис партийн национальна хараа шугамтай зохилдуулһан автономинуудай соёл гэгээрэлэй асуудалые В. И. Ленин зохёоһон, тэдэ жэлнүүдтэ энээниинь совет үгрэн бэелүүлжэ байгаа. Нэгэ хэлэтэй, удхаараа, түхэл шэнжэрээшье үндэһэн соёл болбосоролой нэгэдэхэ эрхэ нүхэсэлнүүдэй бии болоодүй сагта дээрэ дурсагдаша политика ябуулгажа байгаа гээд ВКП(б)гэй XVI съезд дээрэ Сталин мэдүүлһэн юм. Социализмын илахада, Сталинай конституци баталжа абахада, соёлой нэгэдэжэ бүрилдэхэ эрхэ байдал бии болохол юм һэн ха. Нимэ нэгэдэлгын хараа шугам хожомой сагта шууд бэелүүлэгдэжэ байгаа даа. Советскэ Союзай зүүн зүгэй республиканууда 30-аад онуудта латаһаа ород үзэгтэ оролгон, иланганаа буряад һүргуулинуудта түрэлхи хэлэ заахаяа болюулһан ушар «нэгэ хэлэгэй үндэһэн соёлые нэгэдүүлхэ» хэрэгэй түргэдүүлэгдэһэниинь ойлгосотой. Бүхы дэлхэйдэ коммунизмын илахада, үндэһэтэн хооронды холбооной хэлэн Пушкинай, Ленинэй хэлэн болохо юм гэжэ Сталин тоолодог байһан.

Национальна асуудалаар Б. Барадинай бэшэһэн бодомжонууд (тезисүүд) хэблэлдэ гаргагдаагүй һэн, тиигээшье һаань, областной партийна конференци дээрэ, түбэй, эндэхишье хэблэлнүүдтэ тэдэниинень ехээр шүүмжэлһэн юм. Ушар нимэһээ Б. Барадин алдуунууд тухайдаа бэшэхэ баатай болоһоо, зүгоор соведүүдэ харша удхатан гэһэн гэмнэлгэдэнь харюусангүй орхиһониинь нэгэ удхатай юм. Гансахан партийн мэдэлдэ Советүүд байха ёногүй гэһэн харюу байгаа, һаабза. Тиигээдшье Б. Барадин Советүүдэй съезднүүдтэ һайса хабаадаһан, юу-хээень мэдэхэ һааб даа, тэндэ БМАССР-эй арадай гэгээрэлэй наркомоор һунгагдаһан юм.

Б. ЦИБИКОВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

Буряад уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдһээ

Гунга ЧИМИТОВ

Үреэлтэ жэшээ

Удэр-һүни, үбэл-зун, хүйтэн-халуун—
Ултэн дэлхэйн хуулн ямар тэгшэ бэ.
Сэбэр-муухай, хара-сагаан, һайн-муу—
Сэдьхэл зүрхэндэ элдэб янзаар нүлөөлэгшэ лэ.
Эдэ бүгэдые тойронгүй, дайран гараха—
Энхэ наһанай таонсуур бии бэшэ гү?
Юрэдөө хүн ажабайдалһаа һургаал абаха,
Юумэ үзэхэ бүхэндөө ухаа нэмэгшэ лэ.
Эдир залууһаа хойшо хүн бүхэн, нээрэ,
Энэ жэшээе дагажа, юрөөлтэй ябана бшуу.
Байгаалимнай бүхы юумэ тэнсүүлдэгэрэ
Бата бэхи, хэтэ мүнхын шэнжэтэй байна бшуу.
Үбэлһөо зун тээшэ, һүниһөо удэр тээшэ,
Үбшэниөө элүүр тээшэ, худалһаа үнэн тээшэ.
Муухайһаа сэбэр тээшэ, хараһаа сагаан тээшэ,
Мууһаа һайн тээшэ тэгүүлхэмнай зүб тээшэ.

Зоной дунда

Хэлээдш яалай—шэнэ
хабар
Хэды сарюун бэ
хүдөөдэ!
Түрэһэн нютагтам
хони малнууд
Түрүүшын ногоо
жүрөөдөө.
Ажал дээрэ малша буряад
Алдар нэрэеэ суурхуулша.
Аажам хонгор хабар
тухай
Аялга дуугаа дуулана.
Ажалайнь хүгжэм хамта
татаха
Аза талаантай байналби.
Зоной дунда тнимэл хадаа
Золтой, согтой ябаналби.

Үбгэн наһан

Үтэлхэ наһан шуумгай
юм—
Үбгэдэй хэлсэхые
дуулагшаб.
Үтэлхэ наһан удаан гээд,
Үнэхөөр өөрөө һанагшаб.
Жаран дээрээ жаргаха,
Далан дээрээ дабшалха,
Ная наһандаа налайха
Нангин ёно байна бшуу.
Ye сагнай һайхан даа—
Үбгэдэйл жаргалан эндэ.
Аша гушанараа үзэхэ
Аза талаан бүгэдэндэ.
Үбгэрхэ гээшые
мэдэхэгүй
Ye сагнай һайхан даа.
Үнн удаан жаргаха
Үйлэ хубн байхал даа.

Хабарай дуун

Аялга һайхан
Арадайм дуунууд
Халюун Буряадтам
Ханхинабал даа.
Үндэр шадабарита
Үетэн залуушуулые
Үнэнтэ ажалдань
Үдэшэнэл даа.
Харыт, газаамнай
Хабар ерэнхэй.
Хүдөө талымнай
Хүгжэм зэдэлэнхэй,
Ажалаа һананхай
Аажам дайдамнай
Арад олондоо
Алба хэхэнь даа.
Таряашаднай
Таладаа гараад,
Хүрьһэтэ газарааа
Хүбхытэр хахалаад,
Хуушан шарахан
Хуба шэннисээ
Шэнхинэсэ ургахыень
Шэбшэн мансылаа.
Энэ жэлэйминай
Энхэ хабар
Урда урданайхиһаа
Урматай байхал.
Хүдөө ажахыгаа
Хүгжөөн мандуулха
Хүнүүдэй оролдолые
Хүсэдөөр харюулха.
Ажалнай хабартай
Анханай эбтэй юм.
Хабата ургасамнай
Хабарһаа эхитэй юм.
Хабарай үдэр
Жэлые тэдхэдэг,
Зоной эдэбхи
Зол жаргал асардаг.
Шэдитэ ажалай
Шэмэг болоһон
Шэнэ дуунууд
Шэхэндэм зэдэлнэ.

Наһанайнгаа нүхэртэ

Ye-лһэн ганса—
Үнэн нүхэрни,
ханданаб шамдаа...
Наһан залуу,
Наран эртэ байнал даа,
Хамта ябаха
Харгымнай нилээд утал
даа.
Урднжэ хэхэ
Үшөө ехэ ажалтайбди,
Зоригжолтойгоор
Зорижо ябаһан
зэрилготойбди.
Һайхан үгөөроо,
Һайн зангаараа,
Сэбэр ябадалаараа
Сэхэ урагшаа тэгүүлэн,
Бэе бэеынгээ нюурай
уршалаа тэниилгэлсэн,
Бэрхэтэй хэсүү сагта
хоюулаа хүтэрэлдэн,
Удаан жэл соо
Улад зон соо
Урихан нүхэдтэй
Урматай баяртай
ажаһуурал даа!

Нангин тоонууд

Үндэһэн буряад зоноймнай
Үниинһөо хойшо хэлэдэг
Аман үгын жасада
Аргагүй нангин һүлдэтэй,
Тодо һонор удхатай
Тоонууд аржын байдаг лэ.
Гурба, долоо, юһэ,
Гушан гурба гэхэдэ,
Түүхэ, домог, үльгэрнүүд
Түргэн һанаанда ородог
лэ.
Харгын гурбан бэлшэр,
Хаанай гурбан басагад,
Гурба удаалан забдаха,
Гурба дахин эрьехэ,
Гурбалжан таабарн тааха,
Гуяа гурбд альгадаха,
Эрын гурбан хаба,
Энгидэйн гурбан эрьюулгэ,
Эсэгын гурбан даабарн,
Эхын гурбан заабари,
Гурбан хүлтэй тулга,
Гурбан тамгын тогоон —
Тоолон тоолон баймаар
Тобтой, аятай гурбан тоо.
Харин долоо тоомнай
Хадхууртайхан юм аа гү?
Долоон уулын саагуур
Догдой гээ һаа, лахабта?
Долооной доройд гэжэ
Догоодоод абадаг хараал
бии.
Долоон хобдог гээшэмнай
Олон гэһэн үгэ ха гү?
Дайран татажа хэлэхэдэ,
Дандаа долоо ородог ха.
Харин юһэ гээшэмнай
Хатуу нангин удхатай.
Юһэн эрдэнийн тоогоор
Юроол табидаг заншал
бии.
«Гэсэрэй» юһэн һалаа
Гэрэл сасан байһаар даа.
Гушан гурба гэһэн тоо
Гуримтай юм даа.
Буряадтам.
Саяан уулын хярые
Сасуудхажа тоолоо һаа,
Гулдагарнууд мундаргань
Гушан гурба болодог гээ.
Абай Гэсэр хүбүүнэй
Аха һанаха баатарнууд
Гушан гурбан юм гэжэ
Гурнмшуулан тоолоё.
«Гурбан ехэ Ярууна,
Гушан гурбан галбай».—
гээд
Нуурлиг уужам дайдаяа
Нютаг зониниь нэрлэдэг.
Үндэһэн буряад
арадаймнай
Үниинһөо нааша хэлэдэг
Аман үгын абдар соо
Аргагүй нангин һүлдэтэй,
Тодо һонор удхатай
Тоонууд аржын байдаг лэ.
Гурба, долоо, юһэ,
Гушан гурба гэхэдэ,
Түүхэ, домог, үльгэрнүүд
Түргэн һанаанда ородог
лэ.

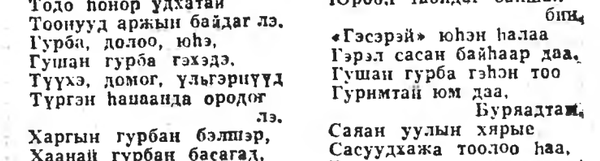

Г ДУРАНАЙ ХАРГЫНУУД

тай эрхэтэн, хорин долоо наһатай Патрик Кёрб э хотын 49-дэхи, 29-дэхи дунла һургуулинуудхэлэ заажа эхилэнхэй. Тэрэ хадаа өөрөө түүша мэргэжэлтэй, дэлхэйн олон шажан мүргэлдэн «Минин оршон ба би» гэһэн темээр лекцивохёоһон, юрэдөө, аяншалха, дэлхэйн уладтай а ехэ дуратай хүн.

Улаан-Удын 49-дэхи һургуулиин директор дановай урилга, зууршалгаар нэгэ жэлэй турбүүдтэ англи хэлэ заажа болонхой. Саашадаа аа үргэлжэлжэшье магад ааб даа. Һургуулиин Казимир Исаакович Иванов тухай хэдоо һаа, тэрэ эрдэм һуралсалай гуламтануудай тын эхилһэнние һайнаар ойлгожо абаһан, шаь, үхи хүүгэдтэ эрдэмые эгээл түрэлхи эхи заааха гэжэ оролдодог гээшэ. Нигэжэ түрэл анг- эй, унаган гоёор тэрээн дээрэ дуугардаг залуу багшые бэлэржэ олоод, ажалда абаһан ушар аша габьяа болоно.

ряад ороной залуу үетэндэ дурланхайб, тэдэнэр онирхол ехэтэ татана. Эрдэм түгэс зон болохо нь damжаггүй,—гэжэ Патрик Кёрб хэлэнэ. замуud... Одо мүшэдэй тохёолдолдол, хоёр хухаргын уулзуур дээрэ нинлэлдэжэ, саашадаа мта болоод үргэлжэлдэг залатай. Патрик аянөөө һаргама һайхан хитад басагантай танилаа дуратайгаа мэдэржэ, эдэ хоёр гэрлэһэн түүнөө һамганинь Бэажэн хотын университедтэ аа түгэсхэжэ байнхай. математикаар ехэ һо- Патрик байд гээд лэ һамгандаа ошодог.

Н. ГОМБОИН.

Багшын шэнэ номууд

Үнгэрэгшэ жэлэй декабрь һарада «Нинтэ-эрдэмэй «Сибирь» түб» гэһэн хэблэлээр (Зүүн Сибириин соёлой институдай хэблэл) багша-методист, буряад национальна мэргэжэлэй лицейдэ хүдэлмэрилдэг Виктор Анциферович Михайловай хоёр ном—«Буряад арадай дайнай эвэ зэбсэг ба хубсаһан», «Буряадуудай нэеы гэрнүүд»—тус тустаа 5 мянган хэһэгээр ород хэлэн дээрэ барлагдан гараба.

Эдэ номууд хадаа анханай барга сагһаа мүнөө үдэр хүрэтэр Буряад ороной түүхые багтааһан, 4 ботинһоо бүридэйэн номые хэблэлдэ бэлдэлгэдэ ехэ туһа хүргэхэ байна. Харин эгээл гол хэрэгсэльнь болбол буряад арадай түүхээр лекци уншадаг, хэшээлнүүдые үнгэргэдэг олон тоото багшанарта туһатай юм.

Номуудай автор Улаан-Удэ хотын эрдэм һуралсалай управленийн һуралсалай-методическа түбтэ ажаллаһан, тиимэнээ буряад хэлэнэй багшанарта туһаламжа болохоор номуудай ехэ харамтай үсөөнөөр гаргагдадагые һайн мэдэхэ дээрэнээ нимэ номуудые бэшэхэ гээд эрмэлзэһэн юм. Эрмэлзэльнь бүтээ, һонирхолтой, үншасатай номууд мүндэлоо.

Эдэ номуудые худалдан абаха гэбэл, Улаан-Удэ хотын эрдэм һуралсалай управленийн һуралсалай-методическа түбтэ хандахада болохо. Тиихэдэ үнэ сэнгыньь угаа хямда юм—нэгэниинь 425 түхэриг.

Н. ТУМУРОВА.

ИТАР-ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр

УЛААН БААТАР. (ИТАР — ТАСС-ай корреспондент Ким Болдохонов).

Монголой болон Россин хилын Тувын участок дээрэ хилэ эбдэхэ ушаруууд олошоронхой. Гэбэшье тэрэнние огто хааха бэшэ, харин хилэ шадарай гуримай талаар хуулинуудые хойшолуулангүй шэнэдхэхэ эрилтэ табигдана. «Ардын эрх» гэһэн газетэдэ толилуулһан интервью соогоо Монголой Хилын харуулай үсэрэгүүдэй управленийн дэргэдэхи эрдэм-шэнжэлэлгынь түбэй директор Ч. Алтангэрэл энээн тухай мэдүүлээ һэн. Эрхэтэдэй хилэ эбдэхэ баримтануудые шалгахын тулада ороной президентын канцелярини даалгабаряар гүрэной хилын Монгол-Тувын участогта ошожо хараад бусаа юм.

Һүүлэй гурбан жэлдэ Усануурай аймагһаа Монголой гурбан эрхэтэн Тувын талада ами наһаяа алдаһан, хилэ шадарай сомонуудай нютагай олохон ажаһуугшад сохюулһан, тонуулһан байна гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Хилэ дабажа гараһан гү, али талын тонуулшадай намнажа абаашаһан мал бусаагдаашьегүй, олдоошьегүй юм ха. Монголой талынхид 213 толгой, тувынхид 108 толгой мал үгы болгоһон байна. Хилэ дабажа гараһан хүнүүдэй тоогой 2.1 процентээр үсөөрөөшье һаань, хуулин эбдэхэ ушаруууд олошоржо байнхай.

Тувын талаһаа ерэһэн буу зэбсэгтэй хүнүүд малшан айлайда добтолжо, 150 толгой малыень намнажа абаашаа гэжэ Монголой хэблэлдэ толилогдоһон баримтые сомоной хүтэлбэрилэгшэдшье, хилын харуулшадшье баталаагүй гэжэ Ч. Алтангэрэл мэдээсээ. Харин хилэ дээрэ буу зэбсэгтэй хүнүүдые барибаа баримта гэршэлэгдээ.

Хилэ эбдэһэн баримтануудые шалгаһанай, хилын харуулшадтай, хилэ шадарай ёсомонуудай ажаһуугшадтай уулзаһанай һүүлдэ комиссин тобшололнуудые хэһэн байгаа. Нэгэдэхээр, хилэ дээрэ хэрэглэгдэдэг хуулинуудые хоёр талынхид жэнэдгүй дүүргэхэ уялгатай. Хоёрдохёор, Россин талынхидтай хамта правительствануудыг хоорондын хэмжээгээр хилэ шадарай байдалай талаар хэлсээнүүдые хаража үзөөд, шэнэлхэ гэһэн тобшолол хэгдээ.

Хилын харуулшадай мэргэжэл шадабарине дээшэлүүлхэ гэжэ Ч. Алтангэрэл түгэсхэлдөө хэлэбэ.

Зарлиг

ЗАРЛИГ ДУГАЙ ЭРХЭТЭН ЗОРИН ДОЛОО НАҺАТАЙ ПАТРИК КЁРБ ДЭ ХОТЫН 49-ДЭХИ, 29-ДЭХИ ДУНДА ҺУРГУУЛИНУУДХЭЛЭ ЗААЖА ЭХИЛЭНХЭЙ.

ТЭРЭ ХАДАА ӨОРӨО ТҮҮША МЭРГЭЖЭЛТЭЙ, ДЭЛХЭЙН ОЛОН ШАЖАН МҮРГЭЛДЭН «МИНИН ОРШОН БА БИ» ГЭҺЭН ТЕМЭЭР ЛЕКЦИВОХЁОҺОН, ЮРЭДОО, АЯНШАЛХА, ДЭЛХЭЙН УЛАДТАЙ А ЕХЭ ДУРАТАЙ ХҮН.

ЗАРЛИГ ДУГАЙ ЭРХЭТЭН ЗОРИН ДОЛОО НАҺАТАЙ ПАТРИК КЁРБ ДЭ ХОТЫН 49-ДЭХИ, 29-ДЭХИ ДУНДА ҺУРГУУЛИНУУДХЭЛЭ ЗААЖА ЭХИЛЭНХЭЙ. ТЭРЭ ХАДАА ӨОРӨО ТҮҮША МЭРГЭЖЭЛТЭЙ, ДЭЛХЭЙН ОЛОН ШАЖАН МҮРГЭЛДЭН «МИНИН ОРШОН БА БИ» ГЭҺЭН ТЕМЭЭР ЛЕКЦИВОХЁОҺОН, ЮРЭДОО, АЯНШАЛХА, ДЭЛХЭЙН УЛАДТАЙ А ЕХЭ ДУРАТАЙ ХҮН.

Улаан-Удын 49-дэхи һургуулиин директор Казимир Исаакович Иванов тухай түсхай хэдоо һаа, тэрэ эрдэм һуралсалай гуламтануудай тын эхилһэнние һайнаар ойлгожо абаһан, шаь, үхи хүүгэдтэ эрдэмые эгээл түрэлхи эхи заааха гэжэ оролдодог гээшэ. Нигэжэ түрэл анг- эй, унаган гоёор тэрээн дээрэ дуугардаг залуу багшые бэлэржэ олоод, ажалда абаһан ушар аша габьяа болоно.

ряад ороной залуу үетэндэ дурланхайб, тэдэнэр онирхол ехэтэ татана. Эрдэм түгэс зон болохо нь damжаггүй,—гэжэ Патрик Кёрб хэлэнэ. замуud... Одо мүшэдэй тохёолдолдол, хоёр хухаргын уулзуур дээрэ нинлэлдэжэ, саашадаа мта болоод үргэлжэлдэг залатай. Патрик аянөөө һаргама һайхан хитад басагантай танилаа дуратайгаа мэдэржэ, эдэ хоёр гэрлэһэн түүнөө һамганинь Бэажэн хотын университедтэ аа түгэсхэжэ байнхай. математикаар ехэ һо- Патрик байд гээд лэ һамгандаа ошодог.

Н. ГОМБОИН.

Кабанскын аймагай Корсаковын дунда һургуулли Буряад орон дотороо эгээл үнинэй һургуулли гэжэ суурхана. Энэ һургуулли байгуулагдаһаар 140 жэлэйнгээ ойе һаяхан тэмдэглэжэ, нютагайнгаа хүн зоннне, энэ һургуулиние элдэб онуудта дүүргэгшэдые баясуулба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үхибүүд хэшээлнүүдэй забһарлалай үедэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Нангин тоонууд

Үндэһэн буряад зоноймнай
Үниинһөо хойшо хэлэдэг
Аман үгын жасада
Аргагүй нангин һүлдэтэй,
Тодо һонор удхатай
Тоонууд аржын байдаг лэ.
Гурба, долоо, юһэ,
Гушан гурба гэхэдэ,
Түүхэ, домог, үльгэрнүүд
Түргэн һанаанда ородог лэ.
Харгын гурбан бэлшэр,
Хаанай гурбан басагад,
Гурба удаалан забдаха,
Гурба дахин эрьехэ,
Гурбалжан таабарн тааха,
Гуяа гурбд альгадаха,
Эрын гурбан хаба,
Энгидэйн гурбан эрьюулгэ,
Эсэгын гурбан даабарн,
Эхын гурбан заабари,
Гурбан хүлтэй тулга,
Гурбан тамгын тогоон —
Тоолон тоолон баймаар
Тобтой, аятай гурбан тоо.
Харин долоо тоомнай
Хадхууртайхан юм аа гү?
Долоон уулын саагуур
Догдой гээ һаа, лахабта?
Долооной доройд гэжэ
Догоодоод абадаг хараал бии.
Долоон хобдог гээшэмнай
Олон гэһэн үгэ ха гү?
Дайран татажа хэлэхэдэ,
Дандаа долоо ородог ха.
Харин юһэ гээшэмнай
Хатуу нангин удхатай.
Юһэн эрдэнийн тоогоор
Юроол табидаг заншал бии.
«Гэсэрэй» юһэн һалаа
Гэрэл сасан байһаар даа.
Гушан гурба гэһэн тоо
Гуримтай юм даа.
Буряадтам.
Саяан уулын хярые
Сасуудхажа тоолоо һаа,
Гулдагарнууд мундаргань
Гушан гурба болодог гээ.
Абай Гэсэр хүбүүнэй
Аха һанаха баатарнууд
Гушан гурбан юм гэжэ
Гурнмшуулан тоолоё.
«Гурбан ехэ Ярууна,
Гушан гурбан галбай».—
гээд
Нуурлиг уужам дайдаяа
Нютаг зониниь нэрлэдэг.
Үндэһэн буряад
арадаймнай
Үниинһөо нааша хэлэдэг
Аман үгын абдар соо
Аргагүй нангин һүлдэтэй,
Тодо һонор удхатай
Тоонууд аржын байдаг лэ.
Гурба, долоо, юһэ,
Гушан гурба гэхэдэ,
Түүхэ, домог, үльгэрнүүд
Түргэн һанаанда ородог лэ.

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ХОЙМОРОЙ ШҮТЭЛГЫН ГАЗАРНУУД

Тэрэ гэһээр нилээн саг үнгэрөөл даа. Би тинхэдэ 7-дохи классай һурагша ябаа.б. Зунай амаралтын үе һэн. Гэрэй газаа дүүнэрэйнгээ хүбсаһа угаажа байтарни, танигдаагүй хоёр залуу басагад хорёо соомнай орожо ерэбэ. Харахада, нэгэнийнь буряад, нүгөөдэнь ород һанай хэбэртэй. Тэдэнэр хажуудамни дүтэлжэ, эжы тухай асууба. Би тэдэнние дахуулаад, гэртээ оробоб.

Эжытэй хөөрэлдэһөөр байтарнь, хаанаһаа, ямар хэрэгээр ерэнэниинь элирбэ. Тэдэнэр Ленинградай Зүүн зүгые шэнжэлэлгын институдай оюутад байба. Түнхэнэй аймагта практика гарахаяа ерэһэн басагад Хойморой шүтэлгын газарнуудта хүрэхэ, мүн нютагай үбгэд, хүгшэдһөө урданай ёһо заншалнууд, шажан мүргэлэй түүхэ тухай һураже, бэшэжэ абаха зорилготой һэн. Эжымни һургуулийн директорэйр хүдэлдэг байгаа. Хүдөөдэ нимэрхүү ушарнуудта нэн түрүүн һургуулийн багшанарта хандадаг лэ гэшэ ааб даа.

Минии дүүнэр баганууд байгаа. Тиимэһээ эжымни «туһалха аргагүйб» гэжэ хэлээ бэлэй. Урмаа хухарһан залуу басагадые харахадаа, хайрлаа һэн гү. «зай, ахаб, басагамни газаршан болоно аабза» гэжэрхиһэн юм. Тиигэжэ би тэдэнние дахуулаад, Субаргын аршаан ошохо болобоб.

СУБАРГЫН АРШААН

Энээнһээ урид хоёр зунай туршада хүгшэн эжытэсэ Субаргын аршаанда амарһан, аргалуулһан байгааб. Тиимэһээ харгы мэдэхэ барааг хүн болоһондоо омогтой, холоһоо ерэһэн айлшадтаяа аян замда гараба гэшэб. Мүнөө һанаад үзэхэдэ, амар, налгай саг байгаал даа! Таһархайһаа баруун-хойшо, 4 модо шахуу газарта, Мундаргын хормойдохи хүбшэ соо байдаг энэ аршаан. Арбан гурбатай намайе газаршан болгоод, хоёр залуу басагадтай эльгэхэдээ, эжымни ехэл найданги байгаа гэшэл даа. Энэ үшар болбол тэрэ үеын амгалан тэнюун байдалай үшөө нэгэ гэршэ гэжэ мүнөө һанагдана.

Бугатын баруун эрьедэ гараад, хадын хормойе хушаһан ой руу шэглэһэн харгыгаар гурбуулан гэшэхэлнэбди. Зунай дулаан хабдаа оронхой, сэсэг набша Балбарка, хангал үнэрөөр анхилна. Харгын хани болоһон бидэнэр хөөрэлдэжэл ябаа гэшэ аабзабди. Буряад басаган Долгорма Захаминай һэн, харин Лиля басаганиинь алар холын Днепродзержинск хотоһоо байба. Ленинград тухай, институдайнгаа багшанарые һайхан үгоор дурдан хөөрэхэ юм. «Хэдэн жэлнээ һургуулиа дүүргээд, саашаа һурахаяа һанабал, манай институдта орожо туршыш!» гэһэнные байха. Энэ институт тухай минии хүгшэн аба, Бальжан таабайшье амиды мэндэ ябахадаа, багахан ябаһан намда хэлэгшэ һэн, «Тэндэ һурабал, бурханай номуудые уншаха болохош, бурхан багшын һургаалые шудалхаш» гэгшэ бэлэй.

Зай, хада өөдэ тэгүүлһэн ойн харгы зубшаһаар, Субаргын аршаан хүрэжэ ерэбэбди. Эжынгээ заабарие мартангүй, харьялжа байһан аршаан булаг бүхэнһөө хүртэхэдөө, асарһан зэд мүнгэ, конфетэ, печениһээ үргэбэб. Долгорма, захахадамни, мүн лэ үргэл хэнэ. Лилл, бидэнние һажаажа, мүн лэ үргэл бариба. Тиихэдэ «зүрхэнэй аршаан» гэжэ нэрэтэй булагай хажууда зогсообобди. Эндэ үргажа һуурһан бүдүүн шэнэһэн молоной хүндэ соо бурхан тахигданхай һэн. Модоной хүндые гунгарбаа шэнги шэмэглээд, олон жэлэй саана уран гартай дархан бурханние тахиа. Лиля басаган ехэ һонирхожо, дэбтэрээ гаргаад бэшэнэ, мүн фотоаппарадаараа зураг буулгана.

Субаргада зальбархана хада өөдэ абирхадаа, ялалдаһан зоной барилсахада таатайгаар хабтагайнууд модонһоо модондо хүрэтэр хашаалаг хадаатай байха юм. Үндэр хадын урда бэедэхи тэбхэр багахан талмай дээрэ субаргын малгаар обоолгодоһон шулуунуудай ороёдо алталмал шэрээр шэрдэгдэһэн гунгарбаа соо бурхадай дүрсэнүүд харагдана.

— Урдандаа эндэ ёһотой һайхан субарга байһан юм. «Бурхан үгы! Шажан мүргэл хадаа худал хуурмаг, мэхэ гохо гээшэ» гээд, нютагай хэдэн мухар һүзэгтэйшүүл, үнэн коммунистнуудби гэлэг хуйхэрнүүд, тэрэ субаргые һандаргажа, тэрэ тэрэ доошонь, хада руу хүмэрюулһэн юм гэжэ теэбинмни намда хөөрөө бэлэй,— гээд, хадын нюрууда, нилэн доро сагаан шулуугаар сайбалзан хэбтэһэн урданай субаргын хэлтэрхэйнүүдые заабаб. Басагад юушьеб дэбтэрнүүд соогоо бэшэжэ абана, Лиля мүнөө байһан субаргын зураг буулгана.

— Энэ субаргые хэн бодхоогооб?— гэжэ басагад һонирхоно.

— Аршаанда амархаяа ерэһэн һүзэгтэйшүүлэй ороддолгоор бүтэһэн юумэн гэжэ теэбинмни хэлээ һэн. Харин субаргые һандаргаһан хүнүүдэй нэгэнийнь ьеө өөдэлөөгүй, ута наһагүй байхаһаа гадна үри хүүгэдэйнь зобожо ябаһан тухай теэбиим хэлэгшэ бэлэй,—гээд, харюусанаб.

Мүнөө эндэ хуушан тухэлыень һажааһан субарга бодхоогдоо гэжэ дуулааб. Тэрэл һуури дээрэнь нютагай хүндэтэй хүнүүдэй нэгэн, дайнай ба ажалай ветеран Шүлтэм Бандеевич Ошоров сагаан шулуутаар холоһоо толороп байдаг шэнэ субарга бодхоогоо. Аймшагтай дайнай гал дүлэн соогуур нютагайгаа бурхадта, Түнхэнэй табан хүсэтэндэ зальбаржа ябаһандаа амиды мэндэ бусаһан байгаа гү? Тэрэ үршөөл хайрыень харюулхын тула дэмбэрэлтэй һайхан энэ хэрэг хэдэн жэлэй туршада бүтээгээ бшуу.

...Субаргын дэргэдэ үнихэн зогсожо, хадын үндэрһөө харагдан байһан Түнхэн голой үзэсхэлэнние хаймадан шэртээ һэмди.

АЛТАН МУНДАРГА, ХАНДАГАЙТЫН ДАСАН

Тэрэл үдэртөө, үдэшэлэн болоһон хойно басагад нютагай үбгэд, хүгшэдтэй хоорөөлдэхэеэ хоёр тээшээ һалажа ошобод. Долгорматай би Убашын Даабаан гэжэ үбгэнэйдэ ошобоб.

Зунай ута үдэрэй үнгэрхэнь ойротонхой, улаан наран Хандагайтын үндэрэй шобхо үзүүртэй орьёд тээшэ нилээн хэлтынхэй байба. Даабаан таабайн гэртээ байһанда баярлаад, амар мэндээеэ хэлсэжэ, ерэһэн айлшанай хэрэг тухай дуулгабаб. Минии мүнөө һанахада, бидэ хоёр ехэл хүлеэһэн шарайтайнууд үбгэжөөлэй урдаһаа гэтээд һуугаа ёһотойбди. «Бү арсаһай даа!» гэжэ би зосоогоо шэбшэжэл байһаная һананаб.

Харин үбгэжөөлнай абла гарангүй, минии сэдьхэлые тамална. Гэр соо хон-жэн, үдэшын боро хараан сонхоор аргаахан шагаана. Даабаан таабай морхигор үндэһэн гаахандаа яаралгүйгоор тамхла нэрэнэ. Пеэшэнэй амһар нээгээд, уни бутарха байһан багахан улаан гуудай түлөө мүрысөхэ эрхэтэй болохо байгаа. Энэ мүрысөндэ илагшад байгша ондо үнгэргэгдэхэ Европын чемпионадта хабаадаха юм. Тиимэһээ эдэ уялзалгануud тон харюусалгатай шалгалта болоо ааб даа.

Красноярск хото 1997 ондо дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн чемпионат угтан абаха зорилготой. Россин барилдаашадай ахэ захатан болохо Дмитрий Миндашвилиин хэлэһээр, Сибириин үргэн газар дайдада оршодог бүхы область, республикануud, хизаарнуud хүсэ шадалаа хамтаруулжа, шухала удхатай энэ хэрэгые эмхитэйгээр, амжалтатайгаар үнгэргэхые оролдохо ёһотой юм.

Ярыгинай нэрэмжэтэ мүрысөондэ хабаадаһан буряад барилдаашад булгадаа шахуу амжалта туйлаа. 19-тэй спортын мастер Сандак Цыденов багшанарай институдай оюутан, 57 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ ялаг гэмэ илалта туйлаа. Тренерынь— Мэлс Балдаев. Харин нүгөө манай барилдаашан, минии хүмүүжэмэл Юрий Дашинимаев гурбадахи һуури эзэлээ.

48 килограмм шэгнүүртэн соонoо манай үшөө нэгэ бэлигтэй бэрхэ залуу барилдаашадай нэгэн Баир Цыденов шалгаржа, найдамтай илалта туйлаа.

62 кг шэгнүүртэнэй дунда эдиршүүлэй 7-дохи спортын һургуулийн хүмүүхые шадал соогоо оролдоноб. Үнгэжөөлэй түр зуура дуугай һууха үедэ гуурһа сариһан гарайнгаа шалаһые гэнтэ ойлгожорхибоб.

— 1917 оной Зула хуралда 20 гаран ламанар дасанай һуури дээрэ багашаг байшан баринжа, хүрал хураба. Хойморой зон тиихэдэ олоор сугларааа бэлэй. Эндэ ехэ дасан бариха тухай хэлсэжэ, хүн бүхэн шадалаараа үргэл хэбэ. Хабарһаа эхилээд, 1917 оной намар хүрэтэр түбэд маягаар сариндаһан алтан ганжартай хоёр дабхар гоё һайхан дасан бодхоогдоо һэн. Тэрэ жэлдэ зуугаад ламанар хүрал хураа һэн. Саашадаа, 1920 ондо, 200 гаран лама байгаа. Совет засагай бурхан шажанда харшалта хаалта хэжэ заһалхада, лама хубарагуудай тоо үсоорэ үсоорэһөөр, эндэ һүүлдэ 1932-34 онуудаар ороёдоо 5—6 лама үлөөд байһан юм.

— Дасанай ламанар тухай юу мэдэхэбта? Эрдэмтэй бэрхэ ламанар тухай зон хэлсэдэг лэ байгаа ёһотой.

— Баатарай Лодон ламхай эгэзэн түрүүшын шэрээтэ байгаа гэжэ мэдэхэб. Тэрэнэй һүүлээр шэрээтэ болоһон Санжын Ломбо ехэ эрдэмтэй бэрхэ лама байһан гэлсэдэг. Энэ ламхай 1927 оной һүүлээр Монгол руу тэрьелһэн юм. Панарай Лопсон, Жамбалай Жалсарай габжанар тухай хүнүүд олон юумэ хэлсэгшэ һэн. Залуу габжанар Ошорой Иринчин, Убашын Лопсон, Малаанн Данзан гэгшэд сэсэн мэргэн зурхайшад байһан гэлсэдэг. Убашын Лопсон габжа 1929 оноһоо дасанай шэрээтэ байгаа. Тэрэ Богдын хүреэндэ ном үзэһэн, ехэ бэрхэ лама һэн.

1936 оной хабаҺ болэй гү даа? ГПУ-гай поёд ерэжэ, эндэмнай суглаа татаад, дасан хэрэггүй, хааха болоо гэжэ зоние худхажа, баалажа байгаа һэн. Тэдэнэй баалалтаар нютагай поёд суглаанай тогтоол бэшэжэ, дасан хаагдаха болоо бэлэй. Тэндэ үлөөд байһан хэдэн ламанарые барижа туштаагаад, зосоохи бурхалыень, номуудые урижа хаяһан юм даа, хоорхы. Алтаар, мүнөөр хэгдэһэн зүйлнүүдыень суглуулжа абаад ябашоо һэн. Һүүлээнь дасанай байшаные Галбада зоожо абаашаад, клуб болгоо.

Хүүхэд, би энээн туштаа хэндэнье хэлээгүй хум. Сагнай хатуу байгаа юм. Мүнөө даа, наһан боложо, газараа барахан хойноо мэдэхэ юумээ хуу хэлэбэб. Һүүлдэ энэмнай хэрэгтэй болохо аалам?— гэжэ, асуунгаар урдаһаамнай хараад һууба.

Зүб даа. Даабаан таабай, хэрэгтэй болоо гэжэ мүнөө харюусаха аргатайбди. Тэд Даабаан үбгэжөөл наһан болоһоор үнинэй. Амиды мэндэ байхадань энэ хоорооень бэшэжэ абаһандаа ехэ бэярладагби. Үгы даа, үе сагай үлхоо утаһан таһараагүй, зоной дурасхаал хэтэ мүнхын зула мэтээр яларан байха. Хандагайтын дасанай һуури, ламанарай мүргэл хэдэг байһан шулуун обоонууд мүнөө хүрэтэр бүтэн зандаа. Нютагай зон, мүн Папиин аршаанда амархаяа ерэһэн улад эндэ ябахадаа ходоодоо үргэл хэдэг, зальбардаг юм. Хойморто дахин шэнээр дасан бодхооһон үшар нютагай зоной оролдохон шажанаа мартаагүй байһые ялас гэмээр гэршэлнэ.

Тэрэ хольн зун хоёр залуу басагадаар ябажа, хараһан, дуулаһамни һанаа сэдьхэлдэмни һая болоһон мэтээр үзэгдэдэг. Эдир наһанайм дурасхаалта зунай жаргалтай үдэрнүүд...

Т. САМБЯЛОВА.

XVII жаранай үһан харагшан тахяа жэл (1993 - 1994 он)

Үбэлэй һүүл үхэр һара

Монгол литэ	6	6	7	8	9	10	1
Европын литэ	17	18	19	20	21	22	2
Гараг нэрэ Үдэр	Дабаа һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагва Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Ни Но во
Үнгэ Үдэр	харагшан туулай	хүхэ луу	хүхэгшэн могой	улаан морин	улаагшан хонин	шара бишэн	шар то
Мэнгэ	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 са
Һуудал	Өгторгой	Үһан	Үула	Модон	Хии	Гал	Ш

ДАБХАСАЛДАҺАН БА ЮРЫН ҮДЭРНҮҮ

Гарагай 2-то ба 3-да үдэр нүүд дабхасаһан гэхэ гү, али буряад литэр 6 шэнын үдэрнүүд (январийн 17—18) байна. Гарагай 2-то харагшан туулай, 7 улаан мэнгын үдэр. Үдэрэй ушар шалтагаанай холболдол хадаа аршаан (рашиаан). Энэ үдэр бэсынгээ элүүр энхые бэхижүүлхэ, бүлэ болохо, худалдаа наймаа эрхилхэ гэнэ.

Харин гарагай 3-да ушар шалтагаанай холболдол хадаа үхэл гэнэ. Энэ үдэр мал үүсэлхэдэ болохо гэнэ. Хүхэ луу, 6 сагаан мэнгын үдэр. Энэ үдэр хутага хурсадажа болохогүй.

Гарагай 4-дэ шэнын 7 (январийн 19). Хүхэгшэн могой, 5 шара мэнгын үдэр, Зүгоор шэнын 7-до хара, муу үдэр.

Гарагай 5-да шэнын 8-най дүйсэн үдэр январийн 20. Энэ үдэр дасанда Отошын хурал болохо. Бүхы һайн хүсэл энэ үдэр хүсэлдэхэ ёһотой. Хэрүүл шуугианшье эбэй ёһоор шиидхэгдэхэ эзэргэтэй. Улаан морин, 4 ногоон мэнгын үдэр.

Гарагай 6-да шэнын 9 (январийн 21) больжиниматай (буян хэшэгэй) ба дашаниматай (үлзы хутагай) үдэр. Улаагшан хонин 3 хүхэ мэнгын үдэр.

Гарагай 7-до буряад литэр 10 (январийн 22). Шара бишэн, 2 хара мэнгын үдэр. Энэ үдэр ада шудхэр, муу хэлэ дараха шухала. Бурханда үргэл үргэжэ болохогүй, түрэ хүрим хэгүй һаа, дээрэ байха. Юрэдөо, энэ үдэр һайн хэрэг үйлэдоолгүй һаа, һайн гэнэ. Гадна бишэн үдэр хадань хутага шүбогэ, һүхэ мадага хурсадажа болохогүй. Гадна хүнине ханажа болохогүй.

Гарагай 1-дэ буряад литэр 11 (январийн 23). Улаан хонин 4 хүхэ мэнгын үдэр. Зүгоор шэнын 8-до хара, муу үдэр. Энэ үдэр ада шудхэр, муу хэлэ дараха шухала. Бурханда үргэл үргэжэ болохогүй, түрэ хүрим хэгүй һаа, дээрэ байха. Юрэдөо, энэ үдэр һайн хэрэг үйлэдоолгүй һаа, һайн гэнэ. Гадна бишэн үдэр хадань хутага шүбогэ, һүхэ мадага хурсадажа болохогүй. Гадна хүнине ханажа болохогүй.

Шэнын 6-да (январийн 28) 2-то), 8-да, 10-тэй хүнэй үһэ абажа заһажа болохо өдөр. Шэнын 7-до 2-то) 11 (январийн 29) 2 оной июнь һара

Үмсэлэгдэжэ, акц
Элгон хуйлгардаһа
гээ хүдэлмэрилэгш
хүгжэлтэдэ оруулна
абан, зарим акци
оор, нүгөө заримь
сэнгээр, гурбадахи
шуудта, дүрбэдэхи
чегүүдээр һэлгэ
эһээр акционернүүд
эн долгуурэй хари
лективээ һалгааха
хын хоёноо пил
гаргаа гээшэбди.
э бүлгэм болгогдох
булюу һайн байдал
риман асуудаг. Үн
та, минии һанахада,
шье, акционернэ бү
фирмэ гү, али баг
үнгэн һангай талаа
байдалтайл ха.
ной инзаар түсэбэ
болижо, эдэ прод
ень нишэнь тэрэ
льгээхэт үгүлэхэсэ
анар һайнтай, хүн
самаар эд үйлэдбэр
Үгы һаа һалахаг
бэл, урданай гури
й, социальна, үйл
н жасануудта олоһ
роцентые дамжуулх
сахихаяа болижо б
раада абан, оёнэдь
э жасада, оньһоо т
далдан абалгада, со
а гэхэ мэтээр хубаа
гэшэмнай сэхэ ш
эрэй зайлапагуй хэр
хн харааташ зорил
Хатаагдаһан үрөө.
лон ургамалые
дагалбал дээрэ

Наартайхан аялгатай «Наадан» лэ!

Уулын үндэр орой дээгүүр
Үүрэй наран хөөрэн гарана,
хөөрэн гарана,—

гэһэн дуу хойгёо сэбэр хоолойгоор хангюурдаһан хубууе Захаминай аймагай Үлэгшнэй дунда һургуулийн һурагша Дима Цыренов дуулаба гэжэ сонсохоходонь, ехэл баярлаа бэлэйбди.

Республикын эдир бэлигтэнэй «Наранай туяа» конкурсын лауреат болоһон Дмитрий Цыренов эн ёгё илгармаар, бусад сооһоо илангаа һайнаагдамаар дуу гүйсэдхэхэдэнь, мэргэжэлтэ хүгжэмшэд, дуушад А. Андреев, Л. Шоболов, С. Данзанэ, В. Усович, бусадые зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн халуунаар үгтан абаа юм. Тиин түрэлхинн бэлиг, ульһаяа хүгжөөхэдэнь тааруу зохисотой байхынь тулада республикын национальна лицейдэ һурахыень уриһан байна. «Алтан гурвалдай» гэһэн дуу гүйсэдхэһэн Эржена Очирова тус конкурсын лауреат болоо.

Һүүлэй жэлнүүдтэ хизаар ороноо шэнжэлхэ, эдир спортсменүүд-һурташадые, барилдаашадые хүмүүжүүлхэ талаар илангаала суутай болоһон Үлэгшэн нютагта арадай уран бэлигтэнэй гуламтын дахинаа нэргээгдэжэ захалһаниинь урмашамаар. Россин Федерацийн габьяата багша Ц. С. Очирова мэтэ зоной оролдоогоор жарааг опуудта дуу, хатарта дуратайшуулай түб урагшатай хүдэлжэ байһаная хэдэн олон жэлдэ захад гээд, мүнөө хадаһаа бурьялһан түргэн урасхалта горхон мэтэ шэнэ долгинуудые туужа эхилхэнь ха.

Энэ үүсхэлдэ эхи табиһан, зохёохы фольклорно ансамбль һургуулидаа байгуулһан буряад хэлэ, литературын багша Т. Г. Занаеватай һаа уулзажа хоорэлдоо һэмди. Тамара Гомбоевна залуу багшанарай нэгэн болоно. Хаагтын хүгжэмэй училищин оркестровое отделение дүүргэл. нютагайгаа соёлой байланда урад һайханай талаар хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлжэ байтараа һургуулида пионервожатаар ороһон юм. Мүнөө жэлдэ зүүгаад ламанар хурал хураа һэн. Саашадаа, 1920 ондо, 200 гаран лама байгаа. Совет засагай бурхан шажанда харшалта хаалта хэжэ заһалхада, лама хубарагуудай тоо үсоорэ үсоорэһөөр, эндэ һүүлдэ 1932-34 онуудаар ороёдоо 5—6 лама үлөөд байһан юм.

— Дасанай ламанар тухай юу мэдэхэбта? Эрдэмтэй бэрхэ ламанар тухай зон хэлсэдэг лэ байгаа ёһотой.

— Баатарай Лодон ламхай эгэзэн түрүүшын шэрээтэ байгаа гэжэ мэдэхэб. Тэрэнэй һүүлээр шэрээтэ болоһон Санжын Ломбо ехэ эрдэмтэй бэрхэ лама байһан гэлсэдэг. Энэ ламхай 1927 оной һүүлээр Монгол руу тэрьелһэн юм. Панарай Лопсон, Жамбалай Жалсарай габжанар тухай хүнүүд олон юумэ хэлсэгшэ һэн. Залуу габжанар Ошорой Иринчин, Убашын Лопсон, Малаанн Данзан гэгшэд сэсэн мэргэн зурхайшад байһан гэлсэдэг. Убашын Лопсон габжа 1929 оноһоо дасанай шэрээтэ байгаа. Тэрэ Богдын хүреэндэ ном үзэһэн, ехэ бэрхэ лама һэн.

1936 оной хабаҺ болэй гү даа? ГПУ-гай поёд ерэжэ, эндэмнай суглаа татаад, дасан хэрэггүй, хааха болоо гэжэ зоние худхажа, баалажа байгаа һэн. Тэдэнэй баалалтаар нютагай поёд суглаанай тогтоол бэшэжэ, дасан хаагдаха болоо бэлэй. Тэндэ үлөөд байһан хэдэн ламанарые барижа туштаагаад, зосоохи бурхалыень, номуудые урижа хаяһан юм даа, хоорхы. Алтаар, мүнөөр хэгдэһэн зүйлнүүдыень суглуулжа абаад ябашоо һэн. Һүүлээнь дасанай байшаные Галбада зоожо абаашаад, клуб болгоо.

Хүүхэд, би энээн туштаа хэндэнье хэлээгүй хум. Сагнай хатуу байгаа юм. Мүнөө даа, наһан боложо, газараа барахан хойноо мэдэхэ юумээ хуу хэлэбэб. Һүүлдэ энэмнай хэрэгтэй болохо аалам?— гэжэ, асуунгаар урдаһаамнай хараад һууба.

Зүб даа. Даабаан таабай, хэрэгтэй болоо гэжэ мүнөө харюусаха аргатайбди. Тэд Даабаан үбгэжөөл наһан болоһоор үнинэй. Амиды мэндэ байхадань энэ хоорооень бэшэжэ абаһандаа ехэ бэярладагби. Үгы даа, үе сагай үлхоо утаһан таһараагүй, зоной дурасхаал хэтэ мүнхын зула мэтээр яларан байха. Хандагайтын дасанай һуури, ламанарай мүргэл хэдэг байһан шулуун обоонууд мүнөө хүрэтэр бүтэн зандаа. Нютагай зон, мүн Папиин аршаанда амархаяа ерэһэн улад эндэ ябахадаа ходоодоо үргэл хэдэг, зальбардаг юм. Хойморто дахин шэнээр дасан бодхооһон үшар нютагай зоной оролдохон шажанаа мартаагүй байһые ялас гэмээр гэршэлнэ.

Тэрэ хольн зун хоёр залуу басагадаар ябажа, хараһан, дуулаһамни һаа болоһон мэтээр үзэгдэдэг. Эдир наһанайм дурасхаалта зунай жаргалтай үдэрнүүд...

Т. САМБЯЛОВА.

ЯАГА ХАДАГА ДЭЭР

Үбэлэй ута н
хэрэгтэй, ашаг
тэй зүйлнүүдые
домто ургамал
хн ушарта хата
Хатаагдаһан ургу
лон ургамалые
дагалбал дээрэ

Хатаагдаһан одог һэн. Мүнөө
хуурай, нэрюубэ таһаранхай. Ста
дуслаа дулаан (Юрэнхыдоо, 70 аа
рай һайн гүйс э байдалда бусаа
соо хадагалха нарлаһанһаа голхор
Шинг нойто ш лнай нэгэ талаара
нуудтэй, жэшэ ньье манай һалбари
нуудтай суглаа арабал, үсоон хүдэл
болохогүй. Энэ лективүүд лэ энэ
хурса үнэр гү вүүдтэ түүхэй эд е
малнуудай хаж агүйш. Хаанаһаа эд
урэ жэмэс ба охоб даа.
гүй. Тиимэһээ мическа шууд рефс
хэй зүйлнүүдые хаа-нагуй һандаг
илгажа хадага када, байдалнай муу
хайшаа юм даа. Н
тамалнуудые ятимнай зогсолтогу
даг модон хай оёдолшодой гурба
хадагалха шуу амаралтада
гай зосоо пер дай ажалһаа гараг
калька, үгы ба жэл соо 200 хүн
дэбдихэ юм. Мүнөө энэ тоо орс
гай олдоогүй нэ. Түүхэй эдэлэ
тон хайрсаг х та нэгэ хүдэлмэри
нэ. нэн оройдоол 50—
Шэл амһар
han зүйлнүүдые адаа лагаад хүдэлөе
hanaa hаа, нэ айжаруулха гэшэнэбб
лаха хэрэгтэй, аанах түүхэй эд эл
лина, үхэр н тан, Таджикистан)
хатаабал, шэл улха болообди. Рос
хэнгүй, бүд т үрн шэрн бин гэ
хадагалхада д нэн вагонуудые там
мэсүүдтэ аг ашань ябуулжархиха
юм.

Хэды һэргы эрэй продукциар СШ
лэй нарануудта д һонирхожо, таба
зүйлнүүдтэ таталные дурадхана
халдажа, бурн оёнэдоо оёдолой том
элдэб хорхой үй юм. Монголой ду
болошодог. Эн еларусин оёдолшод
дагалһан зүйл эдэнэрэй захил дүү
жа үзоод, му
ха хэрэгтэй.
ко соо гү, ал
хүрэтэр дулаа
30 минутын
галаг.

Тингэһэнэй
шуурдажа, эл
гыень, хэрэгт
маасень абажа
тэй. Нигэжэ
han үрэ жэм
малые эдэнэд
шэлэлгэдэ хэр
юм.

(«Сиб
hонин

ЗОРИГ ТҮРҮҮЛМЭ АМЖАЛТА

Байгша оной январийн һүүл багта олимпийн хөёрдугаар чемпион Иван Ярыгинай шангуудта хүртэхын тулоо дүрэ буляалдалын барилдаагаар уласхоорондын мүрысөөн үнгэргэгдэхэнь гээшэ. Энэ мүрысөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэһэн буряад барилдаашад гэхэдэ, уласхоорондын классай спортын мастер, һүүлшын дэлхэйн чемпионадай түрэл медальда хүртэнэй Сергей Замбалов, Россин чемпион, уласхоорондын классай спортын мастер Андрей Матюнов, Россин чемпионадай мүнгэн медальта, спортын мастер Юрий Партихеев мүн болоно. Эдэнэр Россин суглуулагдамал командын гэшүүд юм.

Сибирь болон Алас-Дурна хизаарай спортивна, олониитые энэ мүрысөөндэ үргэноер хабаадуулхын тула эмхидхэгшэдынь, Красноярска хизаарай спорткомитет шалгалтын мүрысөө үнгэргөө. Рождествогой үеэр үнгэрһэн энэ мүрысөөндэ хабаадаһан Буряад Республикын барилдаашадай командын тренер, спортын мастер Б. Дашинамжилов нигэжэ хөөрэбэ:

— Зүлхэ мүрэнэй эрье дээрэ оршодог Красноярск хотодо 120 барилдаашад хабаяа туршаа. Эрхим түрүү гурбан һуури эзэлһэн спортсменүүд И. Ярыгинай шангуудай түлөө мүрысөхэ эрхэтэй болохо байгаа. Энэ мүрысөндэ илагшад байгша ондо үнгэргэгдэхэ Европын чемпионадта хабаадаха юм. Тиимэһээ эдэ уялзалгануud тон харюусалгатай шалгалта болоо ааб даа.

Красноярск хото 1997 ондо дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн чемпионат угтан абаха зорилготой. Россин барилдаашадай ахэ захатан болохо Дмитрий Миндашвилиин хэлэһээр, Сибириин үргэн газар дайдада оршодог бүхы область, республикануud, хизаарнуud хүсэ шадалаа хамтаруулжа, шухала удхатай энэ хэрэгые эмхитэйгээр, амжалтатайгаар үнгэргэхые оролдохо ёһотой юм.

Ярыгинай нэрэмжэтэ мүрысөондэ хабаадаһан буряад барилдаашад булгадаа шахуу амжалта туйлаа. 19-тэй спортын мастер Сандак Цыденов багшанарай институдай оюутан, 57 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ ялаг гэмэ илалта туйлаа. Тренерынь— Мэлс Балдаев. Харин нүгөө манай барилдаашан, минии хүмүүжэмэл Юрий Дашинимаев гурбадахи һуури эзэлээ.

48 килограмм шэгнүүртэн соонoо манай үшөө нэгэ бэлигтэй бэрхэ залуу барилдаашадай нэгэн Баир Цыденов шалгаржа, найдамтай илалта туйлаа.

62 кг шэгнүүртэнэй дунда эдиршүүлэй 7-дохи спортын һургуулийн хүмүүжүүлэгшэ Жамсо Лхамажаповтай тэнцэхэ хүн байбагүй.

Удаадахи шэгнүүртэ Очир Дамдинов түрүүшын уулзалгын үедэ шүүгдээшье һаа, саашадаа зоритойгоор дэбтолжо, гурбан уулзалгада илалта туйлажа шадаа һэн. Тингэжэ мүрысөөнэй түрүү 3-дахи һуури эзэлээ. Мүрысөөнэй дүшүүдээр дээрэ дурдагдаһан манай гурбан эрхим барилдаашадһаа гадна үшөө 5 хүн Н. Ярыгинай шангуудта хүртэхын тулоо уласхоорондын турнирта хабаадаха эрхэтэй болобо гээшэ. Залуу үетэнэй зориг түрүүлмэ амжалтануud бүри ехэ амжалтынь эхин болоһой гэжэ һанагдана.

В. СЫДЕЕВ.

БУРЯТИЯ

мүнөөдэрэй номерто

«Зүүн зүг—нарин нэгта хэрэг»—В. Митыповэй статья.

«Республикада шэнэ нэрэнүүд хэрэгтэй»—Б. Васильевай статья.

«Оорыгоо хүндэлүүлхэ гээһаа, хүнине хүндэлэ»— И. Чистиковой тэмдэглэл.

Өлдэб һониной суглуулбари.

«Шэнэ анги» — социологийн толи соо»—Н. Осинскийн корреспонденци.

«Түрэл хэлэнэй багшанарта туһаламжа»—У-Ж. Дондоковой мэдээсэл.

Спортын һонин.

Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОП Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь). НИМАЕВ Н. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:
67000, Улаан-Удэ, Календаришвилийн үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн — 2-50-52, секретариадай — 2-66-76, таһагууд: соведүүдэй хүдэлмэрийн ба нийтын эмхинүүдэй — 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олоннитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй — 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын — 2-60-91, корректорнуудай — 2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — 2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда — 30-61
Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-49-94, бухгалтери — 2-54-54, вахта — 2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй.
Индекс 50901. Хэһэг 6.363.
Стереотипта туштаагдаһан саг. 19.50.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэ. Директорэйнь телефон. 2-40-45
Мүн 69-дэхи номертойгоор бүрилдэлдэ абтанхай.